

„hoogste rechterlijk college van Stad en Ommelanden aan „die ontwikkeling leiding gaf.”

Het onderhavige artikel is dus louter bedoeld als een aanvulling op de reeds bestaande litteratuur over het bekleemrecht. Het opent — zooals de schrijver zelf zegt — geen nieuwe gezichtspunten en vereischt derhalve geen nadere bespreking.

Het belang er van is gelegen in de vele jurisprudentie, die er, systematisch geordend, in wordt gegeven. Deze is van waarde voor hen, die een kwestie over bekleemming hebben op te lossen en zich daarbij op de hoogte willen stellen, hoe een dergelijk geval beslist werd in den tijd, waarin het bekleemrecht zich ontwikkeld heeft.

Zeist

J. PH. DE MONTÉ VER LOREN

*Annalen der critische philosophie*, Orgaan van het Genootschap voor critische philosophie, gevestigd te Utrecht, Jaarschrift onder medewerking van Drs. D. BARTLING, Prof. Dr. E. CASSIRER, Dr. T. GOEDEWAAGEN, Prof. Dr. A. GÖRLAND, Prof. Dr. C. HORST, Prof. Dr. B. J. H. OVINK, Dr. H. VAN OYEN, Dr. H. SCHMIDT-DEGENER, Dr. P. STERKMAN, Dr. H. B. F. WESTEROUEN VAN MEETEREN e. a., 1931, I. (Uitg. van v. Gorcum & Comp., N. V., te Assen).

De aankondiging van dit orgaan, waarvan de eerste aflevering aan de Redactie van „Themis” werd toegezonden, ligt eigenlijk niet geheel op den weg van een tijdschrift als „Themis” inzoverre n.l. de inhoud zich op algemeen-wijsgeerig gebied beweegt.

Toch achten wij de verschijning ook voor de lezers van „Themis” van genoegzaam gewicht, om er hun aandacht op te vestigen. Immers ook aan de wijsbegeerte des rechts wordt in dit orgaan een plaats ingeruimd en reeds in de voor ons liggende aflevering is een bijdrage van rechtsphilosophisch karakter opgenomen van de hand van Dr. P. STERKMAN: *De verhouding van zedelijkheid en recht bij KANT*.

Uit het „Ter Inleiding” van de Redactie vermelden wij het volgende, dat de lezers eenigszins kan oriënteeren over doel en karakter van het tijdschrift:

„De sterke opleving der wetenschappelijke of critische filosofie in ons land in het eerste kwartaal dezer eeuw vónd in 1923 haar uitdrukking in de oprichting van het, te Utrecht gevestigde, „*Genootschap voor critische filosofie*”, dat zich na eenige jaren van schommeling allengs tot een vasten kern van critisch-philosophisch streven heeft weten te ontwikkelen. Zoo werd naast het psychisch monisme, naast Hegelianisme, naast Thomisme en andere stroomingen de critische filosofie tot een inhaerent bestanddeel van het wijsgeerig leven in ons land.

Critische filosofie is wetenschappelijke filosofie. Dit beteekent dus niet een vasthouden aan de letter van KANT of een der neo-Kantianen, maar een voortbouwen volgens de methode, die door KANT het eerst als de wetenschappelijke in de filosofie is aangegeven . . . .

Van de critische filosofie zijn deze *Annalen* een uiting. Hierin treedt aan het licht, waarnaar zij streeft en wat zij bereikt.”

Het tijdschrift wil dus geen tribune zijn voor alle wijsgeerige richtingen, doch laat alleen de *critische*, die in drievoudige herhaling als de eenig *wetenschappelijke* wordt aangegeven, aan het woord komen.

Het wil zich niet tot één enkele der cultuurvormen beperken, doch in den loop der jaren alle gebieden der cultuur als probleem trachten te behandelen en daarbij ook buitenlandsche vertegenwoordigers der critische wijsbegeerte aan het woord laten komen.

Een bibliographie van de voornaamste ieder jaar verschenen werken, die voor de critische filosofie belangrijk zijn, zal telkens worden opgenomen.

Behalve de reeds vermelde verhandeling van Dr. STERKMAN bevat de eerste aflevering de volgende bijdragen: Dr. T. GOEDEWAAGEN: *Van wereldbeschouwing naar filosofie*; Prof. Dr. A. GÖRLAND: *Godsdienst en filosofie*; Dr. H. B. F. WESTEROUEN VAN MEETEREN: *Paedagogiek en filosofie*; Drs. D. BARTLING: *Kunst en filosofie*, terwijl zij besluit met „Bibliographische Aanteekeningen 1920—1930” en met „Mededeelingen van het Genootschap voor critische filosofie” (1929—1930).

Wat van de verschijning van dit Nederlandsche tijdschrift te zeggen?

Men kan het eenerzijds toejuichen, dat de critische richting in de wijsbegeerte ook hier te lande zich een eigen orgaan heeft geschapen, dat „telken jare een spiegel” wil „zijn van wat binnen de critische filosofie leeft en streeft en werkt”. Het kan in dezen zin ongetwijfeld naast het breeder georiënteerd „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” een eigen plaats innemen.

Maar het valt anderzijds te betreuren, dat dit orgaan, zijn criticistische oriëntering met zoo'n onmiskenbaar verouderde allure aankondigt als „de wetenschappelijke”. Dat is een naklank uit de verlichtingsperiode, die wij nu heeten te boven te zijn. Leest men in dit verband het opstel van Dr. T. GOEDEWAAGEN, over de verhouding van wereldbeschouwing en wijsbegeerte door, waarin nog eens in vollen ernst de stelling wordt verdedigd, dat de filosofie de taak der wereldbeschouwing zal overnemen, dan moet ons de opmerking van het hart, dat zulk een stelling en nog meer de wijze, waarop de schrijver haar verdedigt, weinig blijk geeft van een wezenlijk „kritische” bezinning over de verhouding van wijsbegeerte en wereldbeschouwing. Ter typeering van de wijsgeerige waarde van dit betoog slechts dit ééne citaat: „En waar een wereldbeschouwing haar heele zaak op God stelt, daar wordt ook maar één zaak als objectief, als „echt” of „werkelijk” erkend, en iedere andere zaak (sic!), als recht, zedelijkheid enz. miskend en ontkend” (!)

Als de schrijver zulk een betoogtrant voor een proeve van kritisch wijsgeerig denken meent te kunnen uitgeven, dan wil ik, hoewel principieel tegenstander van het criticisme, deze richting toch in bescherming nemen tegen een karikaturisering, als waarvan zij hier het slachtoffer wordt.

's Schrijver's stelling „Wereldbeschouwing is zinloos” is volmaakt juist onder deze toevoeging: „voor hem, die nog niet tot den zin van het wijsgeerig denken is doorgedrongen en nog niet is toegekomen tot zelfbezinning over de „weltanschauliche Voraussetzungen” van de kritische methode”.

Ter aanvankelijke oriëntering *van criticistisch standpunt* in het probleem in zake de verhouding van wijsbegeerte en wereldbeschouwing zij den schrijver de bestudeering van RICKERT's „System der Philosophie” aanbevelen!

Helaas kan men naar den inhoud der eerste aflevering te oordeelen niet zeggen, dat de Nederlandsche kritische richting hier gunstig voor den dag komt. Ook in het opstel van den heer STERKMAN over de verhouding van zedelijkheid en recht bij KANT kan men dezelfde tonen uit een reeds lang voorbijgegangene periode der humanistische (in het geloof aan de soevereine rede gewortelde) levens- en wereldbeschouwing beluisteren. En het doet ietwat eigenaardig aan, wanneer we dezen schrijver de volgende wijsheid hooren verkondigen: „Wie zich de een of andere wereldbeschouwing tot zijn meesteres heeft uitgekozen, hij spreekt haar taal voor ieder, die het maar hooren wil en in de eerste plaats voor zich zelf”. Schrijver meent, dat „de critische opstelling” KANT's rechtsphilosophie onmiddellijk buiten alle zoogenaamde natuurrechtsopvatting plaatst en geeft als „formule van het natuurrecht” (!) aan,

dat onze opvattingen aangaande het recht worden beheerscht door een bepaalde wereldbeschouwing, een bepaalde geloofsuitgang.

Maar hoe dit oordeel over KANT te rijmen met KANT's eigen opvatting van de „Kritik der praktischen Vernunft”, die de practische idee der vrijheid, de sleutel ook zijner rechtsphilosophie, juist op een apriorischen geloofsuitgang grondt?

En waar de schrijver meent zich voor zijn karakteriseering van het natuurrecht ook op KELSEN te kunnen beroepen, noodig ik hem uit nog eens door te lezen, wat deze aanhanger der Marburgsche kritische richting in de rechtswetenschap reeds in de „Vorrede zur 1er Aufl.” van zijn *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre* schreef over het uitgangspunt zijner wetenschappelijke methode. KELSEN schrijft hier: „Zur Methode selbst möge an dieser Stelle nur mein Ausgangspunkt hervorgehoben werden, von dem aus ich an die Lösung der mir gestellten Aufgabe herangetreten bin. Dazu ist hier deshalb der geeignete Ort, weil es sich dabei um prinzipielle, letzten Endes in der Weltanschauung wurzelnde, daher subjektive und undiskutierbare Voraussetzungen handelt”.

Overigens zij in dit verband nog gewezen op de problematiek van KELSEN's „kritische” oorsprongsnorm, welke oorsprongsnorm hij zelf als formeel „natuurrechtelijk” qualificeert, en die hij juist een eisch acht van de kritische rechtsopvatting.

Het is een merkwaardig tekort aan wijsgeerige bezinning, dat wij zoowel in het opstel van den heer GOEDEWAAGEN als in dat van den heer STERKMAN moeten constateeren, dat zij niet inzien, dat het *wetsbegrip*, dat de kritische transcendentale methode hanteert, noodzakelijk afhangt van een bewust of onbewust gehanteerde *wetsidee*, waarin aprioristisch — al naar gelang van de religieuze instelling der achterliggende levens- en wereldbeschouwing — de noodwendige vóórvraag in zake den diepsten *zin*-oorsprong en den onderlingen *zinsamenhang* der wetskringen is beantwoord. In het Kantiaansche *autonomieprincipe* b.v. is het wetsbegrip der practische rede evident afhankelijk van een wetsidee, die in de soevereine rede naar haar logisch omvatte zedelijke functie is gefundeerd en die deze functie hypostaseert tot absoluut, uit den zinsamenhang der kosmische tijdsorde gerukt *noumenon*.

Ieder, die deze in een bepaald type der humanistische levensbeschouwing gewortelde *wetsidee* verwerpt, moet ook dit Kantiaansche *wetsbegrip* verwerpen. Slechts de *wetsidee* geeft rekenschap van het *wetsbegrip* en wie meent zijn wijsgeerig *wetsbegrip* als eenig wetenschappelijk *mogelijk* wetsbegrip te kunnen proclameeren zonder zich zelfs van zijn *wetsidee* rekenschap te hebben gegeven, is eenvoudig nog niet

tot dat peil van wijsgeerige bezinning gekomen, dat absoluut vereischt is, om het diepste probleem der wijsbegeerte, hare verhouding tot de levens- en wereldbeschouwing, aan te vatten.

Van meer belang, dan zijn persoonlijke beschouwingen over „kritische” en „onkritische” rechtsopvatting had in de verhandeling van den heer STERKMAN kunnen zijn, zijn onderzoek naar de waarde der verschillende interpretaties van KANT's rechtsleer. Schrijver beperkt zich daarbij tot de opvattingen van KURT LISSER en STAMMLER en komt op grond van eigen onderzoek tot deze slotsom: „Beiden, zoowel KURT LISSER als STAMMLER, kunnen zich op KANT beroepen en terecht, maar beider beroep is eenzijdig en daarmee ongerechtvaardigd. Terwijl KANT in werkelijkheid de idee van het recht behandelt op grond van den drieslag: natuurrecht, positief recht en staatsrecht, wordt èn door KURT LISSER èn door STAMMLER zijn leer opgevat, alsof deze alleen een positief recht leerde. Noch de beteekenis van zijn natuurrecht als zoodanig, noch de verhouding van het staatsrecht tot dit natuurrecht komen in hun constructie tot uiting.”

Wij willen ten dezen aanzien alleen opmerken, dat de schrijver zich vergist, wanneer hij meent, dat STAMMLER zijn kritische rechtsleer als „een zuivere uiting van KANT's rechtsleer” zou beschouwen en dat het ten eenenmale onjuist is STAMMLER de meening toe te dichten, dat KANT slechts een positief recht zou hebben geleerd.

De schrijver toont in zijn beknopte uiteenzetting van STAMMLER's rechtsleer nergens, wezenlijk *studie* van diens rechtsphilosophie te hebben gemaakt. In zijn *Lehrbuch der Rechtsphilosophie* (S. 34) merkt STAMMLER ten aanzien van KANT's rechtsleer op: „Aber KANT hat in seiner Rechtslehre die kritische Methode selbst nicht voll durchgeführt. Es blieb bei dem Fehler aller Anhänger des natürlichen Rechtes stehen, dass der Begriff und die Idee des Rechtes zusammengelegt wurden” en hij verwijt juist KANT weder terug te zijn gevallen in de onmogelijke poging: „ein *Idealrecht* auszuarbeiten, dessen bedingte Satzungen von unbedingter Gültigkeit sein sollten”. In dit licht bezien, doet wel zeer wonderlijk aan 's schrijvers verwijt aan het adres van STAMMLER, dat deze in onderscheiding van KANT slechts een „enkelvoudige rechtsopvatting” zou hebben geleerd.

Het is in het algemeen geen gewoonte, bij de aankondiging van een nieuw verschenen tijdschrift zich in kritische beschouwingen over den inhoud der daarin opgenomen verhandelingen te begeven.

Dat ik ditmaal van deze gewoonte afgeweken ben, heeft een tweeledige oorzaak:

„

In de eerste plaats, om de wijze, waarop dit tijdschrift zijn entrée onder de wijsgeerige periodieken maakt en om de lezers te waarschuwen tegen een misvatting van de criticistische richting in het algemeen, die licht door dit orgaan zou kunnen worden verbreid.

En in de tweede plaats, om de Redactie in overweging te geven, voortaan een eenigszins kritischer maatstaf aan te leggen ten aanzien van bijdragen, die blijkbaar niet op behoorlijke voorstudie van het onderwerp berusten.

DOOYEWEERD